

УДК 339.92

Голубій І.Є.*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ТЕРЕНАХ СНД

В статті йдеться про проблеми інтеграційних процесів в межах СНД. Аналізуються чинники негативних тенденцій розвитку та окреслено подальші перспективи інтеграції на теренах СНД.

Ключові слова: міжнародна інтеграція; Співдружність незалежних держав; зона вільної торгівлі; митний союз.

В статье говорится о проблемах интеграционных процессов в СНГ. Анализируются факторы негативных тенденций развития и намечены дальнейшие перспективы интеграции в рамках СНГ.

Ключевые слова: международная интеграция; СНГ; зона свободной торговли; таможенный союз.

This article deals with the problems of the integration processes in the CIS. The factors of negative trends and outlined the prospects of integration within the CIS.

Keywords: international integration; CIS; free trade zone, customs union.

Глобалізація зумовлює посилення процесів зближення економічних систем держав, виробляються загальні правила, необхідні для руху все зростаючих обсягів факторів виробництва. Розвивається міжнародне і локальне (регіональне) співробітництво. Регіональне співробітництво первинне по відношенню до міжнародного, тому процеси регіональної економічної інтеграції закладають базу для континентальної і глобальної інтеграції.

Розпад СРСР призвів до розвалу системи економічних відносин між колишніми республіками (нагадаємо, що у СРСР в міжреспубліканський обмін було залучено більше 20% ВВП)[5], що зумовило необхідність регіональної економічної інтеграції. Нові держави вступили у важкий етап становлення національно-державних суверенітетів і радикальної трансформації економічних систем. Відтворення спільного економічного простору стало значущим стабілізуючим фактором. Організаційною основою цього процесу стало утворення Співдружності Незалежних держав (СНД).

Поряд з цим, сподівання на підтримку та розвиток економік країн-учасниць СНД не справдилися. Так після набуття незалежності держави СНД, сектори економік яких були часто взаємозалежними та взаємодоповнюючими, втратили економічні, технологічні та наукові зв'язки. З цієї причини на початку 90-х рр. всі без винятку країни пострадянського простору переживали адаптаційний період до ринкових умов, який характеризувався занепадом промислового виробництва і спричиняв падіння показника ВВП[4]. Також зважаючи на те, що інтеграція у межах цієї геоекономічної сфери триває понад 20 років,

* кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

проте, за цей час жодне з угруповань не досягло поставленої мети (не створено навіть початкових форм подальшого інтеграційного поступу), в свою чергу, це свідчить про складність та своєрідність перебігу процесу об'єднання на всіх етапах співробітництва.

Вищезазначене актуалізує дослідження проблем та перспектив розвитку економічних відносин в межах СНД, що й стало на меті даної статті.

Питаннями розвитку інтеграційних процесів в межах СНД займалося чимало вітчизняних науковців, зокрема: Д. Лук'яненко, А. Філіпенко, В. Будкін, М. Дудченко, В. Сіденко, О. Шнирков, Ю. Пахомов, С. Пирожков, І. Бураковський.

Нагадаємо, що СНД утворено 8 грудня 1991 року керівниками Республіки Білорусь, Російської Федерації та України, які підписали Угоду про його створення. Через два тижні, 21 грудня 1991 року в Алма-Аті глави одинадцяти суверенних держав (крім прибалтійських держав і Грузії, яка стала членом СНД у 1993 році) підписали Протокол до цієї Угоди в якому наголосили, що Азербайджанська Республіка, Республіка Вірменія, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Республіка Узбекистан та Україна на рівноправних засадах утворюють Співдружність Незалежних Держав. Учасники зустрічі одностайно прийняли Алма-Атинську Декларацію, що підтвердила прихильність колишніх союзних республік до співпраці в різних сферах зовнішньої і внутрішньої політики, проголосила гарантії виконання міжнародних зобов'язань колишнього СРСР. Пізніше, в грудні 1993 року, до Співдружності приєдналася Грузія. 18 серпня 2008 у Виконком СНД надійшла нота МЗС Грузії про вихід зі складу Співдружності Незалежних Держав. Відповідно до Статуту СНД, 18 серпня 2009 Грузія офіційно перестала бути членом цієї міжнародної організації. 22 січня 1993 в Мінську на саміті СНД було прийнято Статут Співдружності. Його не підписали Україна та Туркменістан, які тим самим де-юре не є державами-членами СНД, а можуть бути віднесені тільки до держав-засновників та держав-учасниць Співдружності. Туркменістан на казанському саміті СНД (26 серпня 2005 року) заявив про те, що буде брати участь у Співдружності в якості «асоційованого члена»[8].

Відповідно до Статуту СНД[12] цілями Співдружності є наступні: здійснення співробітництва в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній, культурній та інших галузях; всебічний і збалансований економічний і соціальний розвиток держав-членів в рамках загального економічного простору, міждержавна кооперація та інтеграція; забезпечення прав і основних свобод людини відповідно до загально визнаних принципів і норм міжнародного права і документів ОБСЄ; співробітництво між державами-членами в забезпеченні міжнародного миру та безпеки, здійснення ефективних заходів щодо скорочення озброєнь і військових витрат, ліквідації ядерної та інших видів зброї масового знищення, досягнення загального і повного роззброєння; сприяння громадянам держав-членів у вільному спілкуванні, контактах і пересуванні в Співдружності; взаємна правова допомога і співпраця в інших сферах правових відносин; мирне вирішення спорів і конфліктів між державами Співдружності.

Взаємодія в рамках Співдружності здійснюється через його статутні органи: Рада глав держав, Рада глав урядів, Рада міністрів закордонних справ, Економічна Рада, Рада міністрів оборони, Рада командувачів Прикордонними військами, Міжпарламентська Асамблея, Економічний Суд[8].

Нажаль, практика діяльності СНД демонструє, що переважна більшість підписаних угод у рамках Співдружності не виконуються. Труднощі об'єктивного і суб'єктивного характеру призвели до багаторівневої та різношвидкісної інтеграції, що стала теоретичною

основою інтеграційних тенденцій в СНД і суть якої в тому, що необхідно формувати більш вузькі за складом учасників інтеграційні об'єднання, в рамках яких менший вплив дезінтеграційних факторів і простіше досягти поставлених цілей.

Зауважимо, що в органах СНД було прийнято близько тисячі спільних рішень у самих різних галузях співробітництва. Велика частина з них «залишилася на папері» з різних причин, але головним чином через небажання країн-членів йти на будь-яке обмеження свого суверенітету, без чого реальна інтеграція неможлива або має вкрай вузькі рамки. Відому роль зіграв і бюрократичний характер інтеграційного механізму, відсутність у нього контрольних функцій. Поки жодне найбільш важливе рішення (про створення економічного союзу, зони вільної торгівлі, платіжного союзу) не було виконано. Прогрес був досягнутий тільки в окремих частинах цих угод. Критика неефективної роботи СНД особливо стала чутна в останні два-три роки. Частина критиків взагалі сумнівалася в життєздатності самої ідеї інтеграції в СНД, а частина вбачає в якості причини цієї неефективності бюрократизм, громіздкість і неналагодженість інтеграційного механізму. Головна ж перешкода для успішної інтеграції, на нашу думку, полягала у відсутності узгодженої мети і послідовності інтеграційних процесів, а також у браку політичної волі для досягнення прогресу.

Досвід європейської інтеграції свідчить про те, що регіональна інтеграція – це послідовний, поетапний процес, в якому кінцевий успіх залежить не тільки від правильності вибору кожної чергової цілі просування, але і від детальності розробки програми конкретних практичних дій. Постійним завданням інтеграції є узгодження інтересів держав, при цьому важливо оцінювати наявні протиріччя не стільки як перешкоди, скільки як «бюльові» точки розвитку, імпульс до подальшого руху вперед [10].

Також аналітиками відзначається [4], що розвиток в межах СНД залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників, які були й залишаються визначальними для вибору стратегії економічного розвитку та політичної співпраці кожної з держав, зокрема: по-перше, набуття політичного суверенітету та можливості вибору кожною з країн подальших напрямків співробітництва та стратегічних економічних партнерів як з-поміж пострадянських держав, так і країн «далекого зарубіжжя»; по-друге, у рамках Співдружності виникають нові регіональні об'єднання, а також формуються двосторонні відносини які продиктовані національними економічними інтересами кожної суверенної держави; по-третє, фактор зовнішнього впливу багатьох центрів економічної та політичної сили – ЄС, НАТО, США, Китаю, які сприяють перетворенню гомогенного пострадянського регіону на фрагментований простір.

Загалом потенціал економічного співробітництва на теренах СНД, за оцінками експертів [3], не реалізований і на 10% від можливого. Крім того, перепонами економічної інтеграції є взаємна недовіра правлячих еліт країн СНД, що сформувалося під час поділу пострадянської власності, і особисті антипатії, а також різна економічна вага учасників, а відповідно, і різні інтереси і можливості впливу.

Слід зазначити, що 30 липня 2012 Верховна Рада України ратифікувала договір про зону вільної торгівлі (ЗВТ) в рамках СНД. Разом з тим Україна визначила свої євроінтеграційні прагнення, що закріплені у Законі «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики». Тобто метою законодавчо встановлених зовнішньополітичних векторів, на сьогодні, є приєднання до Європейського Союзу. Тому на даний момент найбільш реальними і перспективними платформами економічного співробітництва є саме ЗВТ СНД і, можливо, Митний союз. Приєднання до Єдиного економічного простору, швидше за все, можливо буде тільки після відповідних доповнень до законодавства.

У той же час приєднання до ЗВТ СНД дозволить вирішити багато проблем у сфері економіки. Адже в тексті договору щодо ЗВТ СНД закріплені положення про використання країнами-учасниками антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних захисних дій виключно відповідно до норм Світової організації торгівлі. Це дозволить Україні перевести частину торгово-економічних суперечок з лобістсько-політичної в міжнародно-правову площину.

Дуже важливо те, що список винятків з режиму вільної торгівлі з декількох сотень скорочений до однозначного числа. За даними ЗМІ, мова йде про цукор, нафту і газ. Більше того, в документі визначені чіткі дати скасування цих вилучень. Також найголовнішим питанням функціонування будь-яких економічних об'єднань на пострадянському просторі є ціна на російські енергоносії. На сьогоднішній день Російська Федерація поки не готова поставляти свої енергоносії Україні за своїми внутрішніми цінами, або, хоча б цінами для Білорусії. Вилучення енергоносіїв із зони вільної торгівлі значно знижує її привабливість для України.

Крім того, для початку практичного функціонування ЗВТ СНД кожна країна має ухвалити додаткових підзаконні та регуляторні акти на рівні урядів і відомств, чого поки також не зроблено.

Слід також зазначити, що країни СНД укривають велику увагу протягом 20 минулих років приділяли політичній складовій даного об'єднання. При цьому була відведена на другий план системна економічна проблема: низька конкурентоспроможність національних економік майже у всіх її секторах, за винятком експортно-сировинних. Причому ця проблема посилювалася виснаженням виробничої та сировинної бази та низьким оновленням основних фондів через недостатність інвестування.

Другою системною проблемою країн СНД залишається високий рівень «доларизації» національних економік і взаємної торгівлі. Цей фактор зберігає сильну залежність економік, особливо енергоємних від світової валютної і сировинної кон'юнктури. Третя системна проблема – невисокий рівень взаємної торгівлі і взаємних інвестицій (у порівнянні, наприклад, з регіонами ЄС та іншими). В регіональному контексті виділяється проблема високого рівня бідності в більшості країн Середньої Азії, що є наслідком браку робочих місць і передумовою для масової трудової міграції.

У 2010-2012 роках намітилися шляхи вирішення цих та інших питань, вони залишаються в центрі уваги як глав держав і урядів, так і відомств країн Співдружності.

Зокрема у Програмі економічних реформ України на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» Президента України[9] наголошується на недостатності використання потенціалу торгово-економічного співробітництва з країнами СНД, іншими перспективними торговельними партнерами й регіональними інтеграційними об'єднаннями.

Серед причин такого стану речей, які зазначені в Програмі слід виділити, по-перше, відсутність цілісної зовнішньоекономічної політики України, побудованої на основі стратегічних пріоритетів розвитку економіки; недосконалість механізмів координування зовнішньоекономічного співробітництва. Це призводить до непогодженості позицій різних відомств під час діалогу з торговельними партнерами, невідповідності між внутрішніми реформами й пріоритетами зовнішньоекономічної політики, недостатньої економічної обґрунтованості участі України в інтеграційних процесах, неповного використання інструментів торговельного захисту.

По-друге, наявність тарифних і нетарифних бар'єрів у зовнішній торгівлі, внутрішніх регуляторних і структурних обмежень зовнішньоторговельної діяльності, а саме недосконалість системи технічного регулювання, санітарних і фітосанітарних заходів,

недостатня гармонізація митних процедур обмежують доступ українських товарів і послуг до зовнішніх ринків, їх конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість економіки.

По-третє, невідповідність чинних двосторонніх і багатосторонніх угод у рамках СНД потребам поглиблення економічного співробітництва й нормам СОТ. Відсутність чітких стратегій і програм розвитку торгово-економічного співробітництва з ключовими торговельними партнерами з визначенням пріоритетів і джерел фінансування. Недостатня увага до ринків, що інтенсивно розвиваються.

З огляду на зазначене головними цілями розвитку подальших інтеграційних процесів у сфері міжнародної інтеграції та співпраці в рамках СНД є скасування вилучень та обмежень з режиму вільної торгівлі з країнами СНД і поглиблення співпраці з перспективними торговельними партнерами й регіональними інтеграційними об'єднаннями. Проведення модернізації двосторонніх і багатосторонніх торгово-економічних угод у рамках СНД відповідно до норм СОТ.

Розширення режиму вільної торгівлі з країнами СНД і поглиблення співпраці з перспективними торговельними партнерами й регіональними інтеграційними об'єднаннями передбачає: укладання нового Договору про ЗВТ держав-учасниць СНД на основі норм і правил СОТ. Розробка й прийняття на національному рівні Плану заходів щодо реалізації Стратегії економічного розвитку країн-учасниць СНД до 2020 р.; розробка й реалізація нової Програми довгострокового торгово-економічного співробітництва з Російською Федерацією, яка включатиме конкретні проекти співпраці в пріоритетних галузях економіки; розробка й реалізація стратегій і планів дій щодо розвитку торгово-економічного співробітництва з перспективними торговельними партнерами й ключовими регіональними економічними об'єднаннями, у тому числі за окремими галузевими напрямками і на міжрегіональному рівні.

Також слід наголосити, що на даний час основним документом, націленим на пошук взаємоприйнятних рішень всього спектру економічних проблем, є Стратегія економічного розвитку Співдружності Незалежних Держав на період до 2020 р. Документ являє собою систему узгоджених державами-учасниками СНД поглядів на загальні цілі, визначає пріоритети та перспективи подальшого соціально-економічного розвитку до 2020 р. Це насамперед торгівля, паливно-енергетичний та агропромисловий комплекси, транспорт, сфера інновацій. Конкретна реалізація положень Стратегії здійснюється в рамках планів, в яких відображаються якісні особливості кожного її етапу [2].

Пріоритетним завданням країн СНД стає активізація співпраці у сфері інновацій, зниження енерго- і матеріалоемності національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності. У 2009 р. утворена Міждержавна рада зі співробітництва в науково-технічній та інноваційній сферах. Затверджено Основні напрямки довгострокового співробітництва держав-учасниць СНД в інноваційній сфері. Ухвалено Міждержавну програму інноваційного співробітництва держав-учасниць СНД на період до 2020 р.

Нові перспективи розвитку Співдружності також пов'язуються з вирішенням наступних найважливіших завдань: завершення формування та забезпечення повномасштабного функціонування режиму вільної торгівлі на просторі Співдружності відповідно до норм і правил СОТ; створення ефективних платіжно-розрахункових механізмів у взаємній торгівлі, організація в перспективі інтегрованого валютного ринку; формування міждержавного інноваційного простору; розвиток державно-приватного партнерства; розвиток спільних ринків окремих видів продукції; зближення правових та економічних умов функціонування господарюючих суб'єктів, формування і розвиток гармонізованої нормативної бази, основу якої складають міждержавні стандарти; поглиблення співробіт-

ництва в галузі енергетики з метою підвищення надійності енергопостачання та оптимізації використання паливно-енергетичних ресурсів, формування спільного електроенергетичного ринку Співдружності; формування мережі міждержавних транспортних коридорів на просторі Співдружності, розвиток залізничного, автомобільного, авіаційного транспорту та підвищення рівня взаємодії між різними видами транспорту при здійсненні міжнародних перевезень; формування та проведення узгодженої агропромислової політики на основі вироблення і реалізації своєчасних заходів реагування на дисбаланси продовольчих ринків, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу та досягнення на цій основі продовольчої безпеки кожної держави-учасниці СНД і Співдружності в цілому; завершення реформування Економічного Суду СНД; створення механізмів реалізації програм зайнятості та створення нових робочих місць; зміцнення в СНД зв'язків в освітній, науковій, інформаційній та культурній галузях, у сферах масових комунікацій, охорони здоров'я, спорту, туризму і роботи з молоддю в інтересах збереження і розвитку загального гуманітарного простору та міжкультурного діалогу; формування загального інформаційного простору, розширення міждержавного інформаційного обміну, створення і розвиток сучасних цифрових інформаційно-телекомунікаційних систем.

У документі також йдеться про необхідність нарощення взаємодії в природоохоронній сфері, в тому числі в контексті екологічної безпеки, забезпечувати регулярне отримання достовірної гідрометеорологічної інформації. Потрібен пошук нових, більш ефективних методів і механізмів спільного використання запобіжних заходів, аварійно-рятувальних сил і засобів для захисту населення, територій та об'єктів держав-учасниць СНД від стихійних природних явищ, техногенних аварій та катастроф, надзвичайних ситуацій біолого-соціального характеру.

У сфері безпеки зберігає актуальність подальше вдосконалення системи заходів у боротьбі з тероризмом та іншими проявами екстремізму, організованої міжнародною злочинністю, в тому числі з незаконним обігом зброї, наркотичних засобів і психотропних речовин, корупцією, легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, торгівлею людьми, злочинами у сфері інформаційних технологій. Є можливості для зміцнення військового та військово-технічного співробітництва, охорони і використання загального повітряного простору, охорони державних кордонів, забезпечення миру і безпеки у форматі зацікавлених держав-учасниць СНД. Як і раніше актуальним є позначений у Концепції подальшого розвитку СНД [6] комплекс завдань з підвищення ефективності організації.

У політичній сфері доцільно на основі накопиченого досвіду продовжувати розвивати і поглиблювати політичний діалог, більш активно і предметно використовувати у взаємних інтересах такі інструменти, як узгоджені виступи на загальноновизнаних міжнародних форумах з ключових питань світової політики, вироблення спільних позицій у міжнародних організаціях – ООН, ОБСЄ, ЮНЕСКО тощо.

Безумовно, що сьогодні Україні потрібно терміново посилювати свої позиції на будь-яких ринках, і найбільш реальні можливості і перспектива є насамперед у напрямку СНД. Вільна торгівля з країнами Співдружності – це реальний фактор, який дозволить нашій економіці динамічно розвиватися, – вважає урядовий уповноважений з питань співпраці з СНД. Експерт наводить конкретні цифри: на сьогоднішній день Україна торгує з 209 країнами світу, але найбільший товарообіг у нашої країни з державами СНД: 71 млрд. доларів в 2011 році. Адже вже підраховано: якщо договір про зону вільної торгівлі буде працювати, товарообіг збільшиться на третину – до 92-96 млрд. дол. США [1].

Проте другі аналітики наводять інші цифри та наголошують на слабкості інтеграційної бази в СНД [11]. У світовій практиці інтеграційні процеси розвиваються за принци-

пом інтеграційної тісноти. За цим принципом утворювалося більшість торгово-економічних союзів світу. Показником інтеграційної тісноти є частка внутрішньоблокової торгівлі в зовнішньоторговельному обороті. За цим показником серед десяти основних торговельно-економічних союзів світу Митний союз знаходиться на останньому місці. Частка внутрішньоблокової торгівлі в МС становить всього 11%, що в шість разів менше, ніж у Євросоюзі. Показник інтеграційної тісноти в СНД почав скорочуватися давно. За останні роки частка внутрішньоблокової торгівлі в СНД скоротилася майже вдвічі. І це вибір не держав, не влади, а бізнесу. Справа в тому, що в міжнародному поділі праці СНД давно позиціонується як внутрішньоконкурентне формування. У нього входять переважно виробники сировинних товарів: енергоресурсів, аграрної, металургійної та хімічної сировини й напівфабрикатів. Товарна структура зовнішньої торгівлі СНД носить незбалансований характер: в експорті переважає продукція видобувних, а в імпорті – обробних галузей. У структурі експорту країн СНД близько 63% – мінеральне паливо. Для порівняння: у структурі світової торгівлі на продукцію обробних галузей припадає понад 70%, а на мінеральне паливо – всього 17%. В організаційних формуваннях з таким набором економік країн без внутрішньоблокових конфліктів не обходиться. І навпаки, успішно функціонують ті об'єднання, де економіки країн доповнюють одна одну на шляху до інтеграції.

Втім, керманічі СНД з оптимізмом розглядають перспективи розвитку Співдружності. Зокрема розроблено Стратегію економічного розвитку СНД на період до 2020 року [7]. Стратегія – комплексний документ, що є системою узгоджених державами-учасниками СНД поглядів на загальні цілі, пріоритети та перспективи соціально-економічного розвитку для поглиблення міждержавних економічних відносин та перетворення СНД у повноправного значущого учасника системи міжнародних економічних відносин. На думку упорядників документа, реалізація Стратегії дозволить більш повно використовувати соціально-економічний потенціал кожної держави-учасниці СНД і Співдружності в цілому, розширити їх рівноправну, взаємовигідну і багатопланову співпрацю, стійко нарощувати взаємні економічні зв'язки; підвищити конкурентоспроможність економіки кожної держави-учасниці СНД, протистояти ризикам та загрозам фінансових криз; забезпечити вихід на якісно новий рівень розвитку, посилити позиції держав-учасниць СНД у світовій економіці, сприятиме наближенню рівня добробуту громадян до стандартів розвинених країн.

Підводячи підсумки можна зробити певні висновки, зокрема аналіз інтеграційних процесів на теренах СНД з моменту створення демонструє власну специфіку. Передусім, інтеграція країн Співдружності є спробою об'єднання досить нестійких економіко-політичних систем. Ця нестійкість, насамперед, пов'язана з пошуком національної ідентичності та болісним шляхом до ринкової системи господарювання. Тобто і сформовані інтеграційні конструкції також будуть нестійкими системами. Другою негативною специфічною рисою інтеграції країн СНД є ухвалення кон'юнктурних політичних рішень, що зумовлює особливості декларованого інтеграційного процесу: по-перше, перевантаженість нормативно-правової бази, яка одночасно означає і слабе виконання рішень; по-друге, створення великої кількості локальних інтеграційних угруповань, що породжують так званий «інтеграційний сепаратизм».

У результаті інституційна інтеграція формально значно випереджає реальну (тобто інтеграцію на рівні конкретних господарюючих суб'єктів). Таким чином, обраний шлях інтеграції країн СНД «зверху вниз» довів слабку ефективність і призвів до інтеграційної кризи, що проявляється у зростанні розриву між формальною інтеграцією (у вигляді ухвалення стратегій, концепцій, укладання нових угод, створення нових органів тощо) та реальною інтеграцією (посиленням взаємозалежності країн-учасниць). Кількісно даний

показник вимірюється зниженням обсягів взаємної торгівлі, взаємних інвестицій, переорієнтацією економік країн СНД на європейські та інші світові ринки.

Насамкінець зазначимо, що протиріччя інтеграційних процесів на теренах СНД полягає у відсутності ефективного механізму взаємодії двох основних рівнів інтеграційного процесу: макрорівня (рівня держав) та мікрорівня (рівня господарюючих суб'єктів). Гармонізація законодавства на макрорівні є довготривалою процедурою, в процесі якої світова і внутрішня кон'юнктура встигає значно змінитися, що призводить до постійного запізнення інтеграційних рішень порівняно з потребами в розширенні виробничих зв'язків.

Список використаних джерел

1. Зона вільної торгівлі (ЗВТ) з СНД: політичні та соціально-економічні наслідки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://money-news.te.ua/2012/12/07/zona-vilnoji-torhivli-zvt-z-snd-politychni-ta-sotsialno-ekonomichni-naslidky/>
2. Итоги деятельности СНГ за 20 лет и задачи на перспективу: Протокольное решение Совета глав государств СНГ от 03.09.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=3147>
3. Камнем преткновения в экономической интеграции в рамках СНГ является цена на российские энергоносители. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://from-ua.com/eco/61780159e50f2.html>
4. Кобилянська Л.М. Економічні фактори розвитку інтеграційних процесів на теренах СНД // Україна та Казахстан: актуальні проблеми економіки, політики, історії: зб.наук.праць. – К. : ІСЕМВ НАН України, 2008. – С. 167-182.
5. Мировая экономика. Экономика зарубежных стран. Учебник. // Под ред. Колесова В.П., Осьмовой М.Н. - М.: Флинта. 2000. – С.450.
6. О Концепции дальнейшего развития Содружества Независимых Государств и Плана основных мероприятий по ее реализации: Решение Совета глав государств СНГ от 05.10.2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=2298>
7. О Стратегии экономического развития Содружества Независимых Государств на период до 2020 года: Решение Совета глав правительств Содружества Независимых Государств от 14.11.2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=2533>
8. О Содружестве Независимых Государств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=174>
9. Програма економічних реформ України на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» Президента України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/ker.html>
10. Смагулова Д. Интеграционные процессы в Центральной Азии: проблемы и перспективы // Евразийская экономическая интеграция. – 2012. – №4(17). – С.115-120.
11. Украина и Таможенный союз: проблемы интеграции. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/internal/ukraina-i-tamozhennyu-soyuz-problemy-integracii-_html
12. Устав Содружества независимых государств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=187>